

ג ל י ו נ ד ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ר ע
בעריכת נחמה לינוביץ
שנת העשרים ושלוש

23

פנחס (תשכ"ד)

פרק כ"ו

פסוקים נ"ג - נ"ו

אברבנאל מקשה: הוקשה עוד לראשונים, באיזה אופן נחלקה ארץ ישראל, האם נחלקה ל"ב שבטים בחלקים שונים, והשבט שהיה רב באוכלוסיו בה נוטל חלקו כשבט שהיה מעט באוכלוסיו, ויהיה זה בלי ספק עול בחוק היושר האלוקי, ותיפרך מה שמצוה כאן: (נ"ג-נ"ד) "לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שטות לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו איש לפי פקודיו יותר נחלתו".

ובסדר מסעי אמר גם כן (ל"ג נ"ד) "והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם, לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו". והקשה גם כן לדעת הזה מה שבזכר בספר יהושע (י"ז י"ד), שצווחו בני יוסף אליו: "מדוע נתת לי גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב", כי איך יבקשו היפך הדין והצווי האלוהי? ולמה לא השיבם יחושע, כה דבר ה' וכה צוה ואין בידי לתת לשבטים אלא חלקים שונים?

ואם אמרנו, לברוח מזה, שהיתה חלוקת הארץ לגולגולתם בספר שמות, הוקשה מה שנירץ יעקב ליוסף (בראשית מ"ח) "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו, על שם אחיהם יקראו בנחלתם", שמהיה אם כן ברכה בלא תועלת ולבטלה, כי אם היו גלגולות רבות, בידוע שיתנו להם חלק רב. ואין יתרון בחיות שני שבטים מהיותם שבט אחד.

ויקשה גם כן, מה שנאמר בפרשת מסעי (ל"ד י"ג) "זאת הארץ אשר תנחלו אותה בגורל אשר צוה ה' לתת לתשעת השמות וחצי", שמורה שלשבטים בתחלקה?

ר ש י נ"ג ד"ה לאלה תחלק הארץ

ולא לפחותים מבו עשרים, אע"פ שבאו לכלל עשרים בסרם חלוק הארץ, שהרי שבע שבטים פבשו ושבע שבטים חלקו, לא נטלו חלק בארץ אלא אלו שש מאות אלף ואלף...

ר ש י ד"ה לרב תרבה נחלתו:

לשבט שהיה מרובה באוכלוסיו נתנו חלק רב, ואע"פ שלא היו החלקים שונים, שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים, לא עשו אלא על ידי הגורל, והגורל היה ע"פ רוח הקודש...

ולא בתחלקה הארץ במידה לפי שיש גבול מסובח מחברו, אלא בשומא. בית כור רע כנגד בית סאה טוב, הכל לפי הדמים.

ד"ה לשמות מסות אבותם

אלו יוצאי מצרים, שנה הכתוב נחלה זו מכל הנחלות שבתורה שכל הנחלות החיים יורשים את המתים וכאן המתים יורשים את החיים, כיצד? שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ, לזה אחד ולזה שלשה, האחד נטל חלק והשלשה נטלו שלשה, שנ' "לאלה תחלק הארץ", חזרה נחלתו אצל אבי אביהן וחלקו הכל בשוה. וזהו שנאמר (כ"ו ב"ה) "לשמות מסות אבותם ינחלו, שאחד שבטלו הבנים, חלקוה לפי האבות שיצאו ממצרים. ואלו מתחילה חלקוה למנין יוצאי מצרים, לא איו נוטלין אלו הארבעה אלא שני חלקים, עכשו נטלו ארבעה חלקים.

ר ש י

בראשית מ"ח ו' ד"ה ומולדתך אשר הולדת אחריהם אם תוליד עוד - לא יהיו בטנין בני, אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו בכללים ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה, ואע"פ שבחלקה הארץ למנין גולגולתם, כדכתיב (במדבר כ"ו) "לרב תרבה נחלתו", וכל איש ואיש נטל בשוה חוץ מן הבכורות, מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו. (להסיל גורל הארץ לטנין שמות השבטים ונשיא לכל שבט ושבט ודגלים לזה ולזה).

רמב"ן

בראשית מ"ח ו' ד"ה ומולדתך אשר הולדת אחריהם... אבל הענין איננו כלל כאשר אמר הרב. (= רש"י) שארץ ישראל לשבטים בתחלקה, שנים עשר חלקים שונים עשו ממנה, ונטל שבט שמעון המועט שבהם כשבט יהודה שמרובה באוכלוסיו, ונטלו אפרים ומנשה כראובן ושמעון בשוה. וכן אמר אונקלוס (בראשית מ"ט כ"ב) "תרון שבטין יפקון מבנוהן וקבלון חולקא ואחסנתא", שיהיו שנים בקבלת הנחלה. ומעם "חולקא" - חלק הבכור, ו"אחסנתא" ירושת הפשוט.

ומה שאמר הכתוב (במד' כ"ו) "לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט", לענין בתי אבות הנזכרים בפרשה דבר הכתוב, שהשבט מחלק חלקו לבתי אבות של יוצאי מצרים וניתן אב מרובה נותנין לו חלק גדול ונבית אב ממועט נותנין לו חלק קטן, ומתים יורשין את החיים...

רמב"ן

במ' כ"ו נ"ד ד"ה לרב תרבה נחלתו. "לשבט מרובה באוכלוסיו נתנו חלק רב, ואע"פ שלא היו החלקים שונים, שהרי לפי רבוי השבט חלקו החולקים, לא עשו אלא ע"י הגורל והגורל ע"פ רוח הקודש" לשון רש"י.

וסדר רבוהינו בכתוב הזה אינו כן... ועוד, שכבר כתבתי בסדר ויחי יעקב, כי בגמרא "יש נוחלין" (בבא בתרא קכ"ב ע"א) העלו בפירוש שלא בתחלקה לקרקפתא

דגברי (= לראשי האנשים) אלא לשבטים בתחלקה, שנים עשר חלקים שויט עשו מסנה ונטל כל שבט החלק שיצא לו הגורל עליו, וזהו מה שצוהו בני יוסף שאמרו (יהושע י"ז י"ד) "מדוע נתת לי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואנכי עם רב" ולא הוסיף להם יהושע כלום אבל אמרו: "עלה לך היערה ובראת לך שם בארץ הפריזי והרפאים כי אץ לך הר אפריים". לומר - שיכבשו להם סן הארץ שלא נכבשה להם וירחיבו בה את גבולם, וזהו שאמר (בס"ו נ"ה) "לשמות מסות אבותם ינחלו". בין רב למעט, שיקחו כל המסות בשות, בין שהוא מרובה באוכלוסין או מועט בהם. ויהיה פירוש "לרב הרבו נחלתו" - לאנשי השבט עצמו...

ולפי דרך הפשט נראה לי, כי הצוחה הזאת (יהושע י"ז י"ד) היתה של בני מנשה, אלא שבאו לפניו שני השבטים יחדו, - וכן (יהושע י"ז ו') "ויגשו בני יהודה אל יהושע בגבל ויאמר אליו כלב בן יפונה", הדין לאחד וכל השבט יתרעם. והיתה טענת בני מנשה, מפני שאין בכל השבטים, מי שהשאיר ערים רבות וגדולות לכנעני כאשר השאיר מנשה שלשת הנפות (יהושע י"ז י"א) וראיה לדבר, כי לאחר שכתוב (שם פ' י"ב) "ולא יכלו בני מנשה להוריש את הערים ויואל הכנעני לשבת בארץ הזאת", נכתוב "וידברו בני יוסף", כי מלכתחילה לא נתרעמו עד שעשו עמם מלחמה ולא יכלו להם, ויתכן שזה טעם (שם י"ד) "גורל אחד וחבל אחד", אמרו: "מפני שהפלת לשבינו תחילה גורל אחד, נפל חבלנו יחד, ואירע חלק שבינו במקום הזה, הקשה, ואלו עשית לנו שני גורלות, כנהוג בכל שני שבטים, היה יוצא במקום אחר שהוא נוח לכבוש", ואמר להם יהושע שאם יעלו ביער הפריזי והרפאים, יבררו להם שם כל מה שירצו וירחיבו את גבולם, וחזרו להם ובראו דבריהם ואמרו: "גם ההר לא יספיק לנו, כי רכב ברזל בכל הכנעני (שם ט"ז), שנתת לנו בארץ העמק". ואז אמר יהושע, כי לא יתן להם בהר גורל אחד, אבל יהיה להם החר כולו והיער הגדול ששם, ויבררו להם ממנו כל זרעם ויהיה להם כל פוצאות גבולי החר, ויורישו משם הכנעני, כי רכב ברזל לו והוא חזק ואין שאר השבטים הפצים בו, אבל הם שני האחים, שהם עם רב וכח גדול להם, הם יעזרו זה את זה והם יורישוהו. וסוף דבר, שלא שמע אליהם ולא הוסיף להם כלום, כי כן הדין.

והנה הצורך הרחב דברים בענין הזה, והכלל כי הדין שהעלו בגמרא הוא אמת וכן ראוי לפרש המקראות.

והנה פרוש הפרשה "לאלה" - הנזכרים למשפחות - "תחלק הארץ במספר שמות", שיתנו לכל זכר לגולגלותם חלקו, "לרב תרבו נחלתו", שיחלקו ארץ ראובן לארבעה חלקים, למשפחת חנוכי המרובה, דרך משל, נרבה נחלתו, ולמשפחת הפלואי המועטת במעים, כי איש לפי פקודי המשפחה יותן נחלתו ותיסול כל המשפחה במקום אחד, ומן הטעם הזה נבא למשפחות...

ד"ה אך בגורל יחלק את הארץ לשבטי ישראל ולשמות מסות אבותם שהם שנים עשר מסות ינחלו אותם. וחזר ואמר "על פי הגורל תחלק נחלתו" של משה, בין רב למעט, כי גם בין המשפחות יטילו גורל, ויהיה החלק חנוכי ברוח (= במזרח או במערב וכד') ובמקום אשר יעלה לו הגורל - וחלק הפלואי באותו מקום אשר יעלה לו הגורל, אך נרבה לרב ובמעים למועט במשפחות, וזהו שנ"ג (ל"ג נ"ד) "והתנחלתם את הארץ סגורל למשפחותיכם, לרב תרבו את נחלתו, ולמעט תמעטו את נחלתו, אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה, למסות אבותיכם תנחלו".

הנה באר, שתהיה הנחלה למשפחות בגורל, אל הרוח אשר יפול לו הגורל, שם נרבה לרב ובמעים למועט במשפחות. ואמר, שתהיה למסות אבותם, כלומר שתיים עשרה מסות.

- 1) מה ההבדל העיקרי בין רש"י לרמב"ן בפרוש ענין חלוקת הארץ?
- 2) מה ההבדל ביניהם בפרוש המלים "לשמות מסות אבותם ינחלו"?
- 3) מאחר שלפי רש"י לבאי הארץ בחלקה הארץ (ע' ד"ה לאלה תחלק), למה לו להסביר ש"המתים יורשים את החיים", מה רצה ליישב על ידי כך?
- 4) אברבנאל אחרי הביאו קצור דברי רש"י ורמב"ן אומרו: "ושתי הדרכים בלתי בכונים אצלי, ואין ראוי לקבל אחד מהם כפי סגנון הפסוקים".
הסבר במה נראים דברי רש"י בלתי מתישבים עם סגנון הפסוקים.
- 5) לדברי הרמב"ן טוען אברבנאל:
"לדבריו היו ראוי שיזכרו בטעות החלוק הראשון תחילה, שהוא קדם לכל הקדימות והחלוק השני יזכור אחריו והוא בחיפך מה שפרש הרב (= הרמב"ן).
הסבר מה טענתו נגד פירוש הרמב"ן?
- 6) למה לרמב"ן לחביא את יהושע י"ז, במה מחזקים הפסוקים החם את דעתו?
- 7) במה שונה פירוש הרמב"ן "לפי דרך הפשט" לצוחת בני יוסף מפרוש חז"ל הסובא בדבריו?
- 8) איך יוכל רש"י לפרש את "צוחתם" לפי שיטתו?